

CULTUREEL RESPONSIEF LES- GEVEN: HOE SUPERDIVERSE SCHOLEN OM KUNNEN GAAN MET VERSCHILLEN

Leerlingen presteren beter wanneer leerkrachten in thema's, lesinstructie en interacties afstemmen op de culturele diversiteit in de klas. Dit vraagt om kennis van de thuistalen en thuisculturen van leerlingen en een bereidheid deze in te zetten bij de lessen op school. We noemen dit Cultureel Responsief Lesgeven. In dit artikel wordt beschreven hoe je hier vorm aan kunt geven.

De diversiteit in onze samenleving neemt toe. We zien een toename van taalkundige, culturele, etnische, sociaaleconomische en religieuze verschillen tussen groepen en binnen groepen. In 2007 noemde socioloog Steven Vertovec dit als eerste 'superdiversiteit'. Deze toename van verschillen tekent zich ook af op onze scholen. Dat stelt ons voor vragen. Hoe houden we rekening met culturele diversiteit in de klas?

In plaats van aandacht voor de problemen wordt er gezocht naar manieren om het taalkundig en cultureel kapitaal van leerlingen juist te respecteren en te gebruiken.

Wat vraagt dit van de onderwijscontext en wat doen superdiverse scholen goed? De cultureel responsieve benadering biedt een veelbelovend perspectief, maar staat in Nederland nog in de kinderschoenen. Toch zijn er al inspirerende voorbeelden om te delen.

Hoe houden we rekening met culturele diversiteit?

Marijn is leerkracht op een superdiverse school in een middelgrote gemeente in het zuiden van Nederland. De school telt 126 leerlingen met 20 verschillende nationaliteiten. De achtergrond van de leerlingen is Turks, Eritrees, Palestijns, Syrisch, Antilliaans, Suri-naams, Congolees, Somalisch, Grieks, Keniaans, Koerdisch, Gambiaans, Ethiopisch, Dominicaans, Iraans, Afghaans, Oekraïens, Oeigoers en Nederlands. Marijn ervaart elke dag taalkundige, culturele en religieuze verschillen, tussen leerlingen met verschillende nationaliteiten én tussen leerlingen met dezelfde nationaliteit.

Hoe kan Marijn rekening houden met al deze verschillen?

In de jaren zeventig en tachtig wordt in Amerika veelvuldig onderzoek gedaan naar het gebrek aan culturele afstemming tussen leerkrachten en leerlingen. Leerkrachten vinden het moeilijk in hun curriculum, lesinstructie en interacties af te stemmen op klassen met culturele diversiteit en dat heeft een negatieve invloed op de prestaties van leerlingen. Vanaf de jaren negentig vindt er een verschuiving plaats in het denken over diversiteit. In plaats van aandacht voor de problemen wordt er gezocht naar manieren om

het taalkundig en cultureel kapitaal van leerlingen juist te respecteren en te gebruiken. Deze manier van omgaan met verschillen heet Cultureel Responsief Lesgeven, kortweg CRL.

Marijn vindt al die verschillen niet eens zo bijzonder, hij heeft altijd op een superdiverse school gewerkt. "Alle kinderen verschillen van elkaar, waar ze ook vandaan komen." Daarom vindt hij het belangrijk alle gezinnen beter te leren kennen. Marijn doet dat bijvoorbeeld door op huisbezoek te gaan. Hij vraagt naar de thuistaal en het leven in het thuisland. Vaak zijn er foto's of videobeelden die het gezin graag wil laten zien en delen zij trots hapjes uit het land van herkomst met de meester. Ook in de klas stelt Marijn vragen over de thuistaal en het thuisland. De antwoorden bieden mooie aanknopingspunten voor zijn lessen. Of het nu gaat om voeding, natuur of wonen, hij maakt gebruik van al die verschillende voorbeelden, zodat elk kind voelt: "Deze les gaat over mij!"

Wat vraagt culturele responsiviteit van de onderwijscontext?

CRL is leerlinggericht onderwijs. Leerkrachten maken tijd om te luisteren naar persoonlijke verhalen, belichten onderwerpen in het curriculum vanuit verschillende perspectieven, bevorderen kritisch probleemoplossend vermogen en investeren in het opbouwen van relaties met leerlingen, gezinnen en gemeenschappen. Leerkrachten die cultureel competent zijn, verwerken doelbewust het kapitaal van leerlingen en ouders met diverse taalkundige, culturele, etnische, sociaal-economische en religieuze achtergronden in hun onderwijs. Daarmee worden ook 'onderpresterende' leerlingen veelbelovend in plaats van risicovol.

Dit sluit mooi aan bij het advies van de Onderwijsraad (2020) waarin scholen in Nederland gevraagd wordt een beweging te maken naar steeds inclusiever onderwijs. 'Het is een manier van denken waarbij het uitgangspunt is dat iedere leerling anders is en dat superdiversiteit het schoolleven juist leerrijker en dichterbij de "echte" maatschappij brengt' (Goedhart & Van Popta, 2023, p. 199). Hoe kan dat vorm krijgen op een superdiverse school?

1. **Investeer in oudercontacten:** Ga in gesprek met ouders en nodig hen uit mee te denken over het verrijken van het curriculum met kennis van hun thuistaal en thuiscultuur. Een les over bomen en struiken betreft dan niet alleen de Nederlandse vegetatie, maar ook de enorme Poolse eiken met de namen van koningen en prinses en de Arabische jasmijn die in de straten van Damascus geurt als zoet parfum. Een les over uitdrukkingen betreft dan niet alleen 'wat de boer niet kent dat eet hij niet', maar ook 'Щоб рибку з'їсти, треба у воду лізти' (als je vis wilt eten, zul je eerst het water in moeten gaan).
2. **Investeer in sociaal-emotioneel leren:** Ga in gesprek met ouders en leerlingen en vraag hun welke woorden zij in hun thuistaal gebruiken, bijvoorbeeld voor blij, verdrietig, ontspannen of boos. Wat maakt hen blij of verdrietig? Wat doet hen ontspannen? Wanneer zijn zij boos? Zo kunnen er tekeningen gemaakt worden van situaties waarin blijdschap wordt ervaren en wordt daar niet alleen het woord 'blij' in het Nederlands bijgeschreven maar ook задоволений (blij in het Oekraïens) of رورسم (blij in het Arabisch). Of leerlingen leren dat boos zijn soms als een goede emotie gezien wordt (in de zin van voor jezelf opkomen) en soms juist niet (omdat je aanpassen meer wordt gewaardeerd).

3. Investeer in taalontwikkelen onderwijs: Zo leren leerlingen woorden en begrippen in de thuistaal en schooltaal, bijvoorbeeld rondom het thema voeding en culturele eetgewoonten. Vraag ouders en leerlingen vooraf in de thuistaal een woordveld te maken rondom het thema. Geef leerlingen in de klas gelegenheid de woordvelden met elkaar te bespreken. Maak woordenlijsten in de schooltaal en de thuistalen van de leerlingen. Help leerlingen gebruik te maken van de nieuw geleerde woorden en begrippen bij foto's van culturele eetgewoonten. Het gaat dan niet alleen over lepels, vorken, en messen, maar ook over met handen of stokjes eten, aan tafel, met een bord op schoot of op de grond. De leerlingen leren de begrippen 'bestek' en 'eetgewoonten' en de diversiteit is zichtbaar in de lesmaterialen en de klas.

CRL is een proces dat je aangaat met het team. Als intern begeleider kun je hierin een belangrijke rol spelen door ruimte te maken voor bewustwording, leerkrachten te inspireren, te stimuleren om initiatieven te ontwikkelen waarbij gebruik gemaakt wordt van de rijkdom aan verschillen in de klas, deze uit te proberen, de uitkomsten te delen en samen te onderzoeken wat werkt op jouw school.

Wat doen superdiverse scholen goed?

Als we CRL vorm willen geven in Nederland, waar halen we dan onze inspiratie vandaan? We delen een schoolvoorbeeld uit de Verenigde Staten en voorbeeldlessen van leerkrachten van internationale scholen.

- Twee superdiverse basisscholen in de Verenigde Staten willen investeren in CRL. Ze stellen ouderpanels in en vragen ouders hoe de school meer rekening kan houden met de diversiteit aan achtergronden en hoe ouders hierin een rol kunnen spelen. Deze gesprekken werken als een katalysator voor verandering. De directie biedt

het team professionalisering en coaching in het CRL en moedigt hen aan door een meer cultureel responsieve bril te kijken. Het team geeft een aantal overtuigingen over gezinnen uit gemarginaliseerde gemeenschappen op, accepteert dat zij kennisbronnen zijn voor de lessen op school en beperkt de samenwerking niet langer tot schoolevenementen.

- Heidron heeft als ouder en leerkracht ervaring met internationaal onderwijs in diverse landen. "CRL is op internationale scholen een vanzelfsprekendheid", zegt zij. "Het zit in de houding van de leerkrachten." Ze noemt een geschiedenisles van haar dochter waarbij een gebeurtenis wordt geïntroduceerd en leerlingen in groepjes onderzoeken hoe verschillende landen tegen de gebeurtenis aankijken. Ze noemt ook de inzet van ouders bij het woordenschatonderwijs, waarbij zij niet alleen meedenken over de vertaling, maar ook over de illustraties. Zo leren leerlingen bij het thema 'tijd' dat er in sommige landen twee seizoenen zijn en in andere vier. Ook wordt de leerlingen altijd gevraagd wat zij al weten van een thema. "Door het delen

van kennis en ervaringen die ze in andere landen hebben opgedaan, maak je direct gebruik van de rijkdom aan verschillen.”

- Carren is leerkracht Engelse taalverwerving op een internationale school in een grote gemeente in het midden van Nederland. CRL betekent voor haar aandacht besteden aan de rijkdom van talen. Tijdens de eerste schoolweek maken de leerlingen een ‘language profile’, een tekening van zichzelf en hun familie waarbij ze schrijven welke talen ze spreken. Ook wordt er elke week een taal in het zonnetje gezet. In de Spaanse week begroeten leerkrachten de leerlingen met ‘buenos dias’, de cijfers worden in het Spaans op het bord geschreven, er wordt Spaanse muziek gedraaid en op het scherm bij de ingang van de school worden Spaanse wetenswaardigheden gedeeld.
- In de klas maakt Carren actief gebruik van haar kennis over meertaligheid (Hajer & Smit, 2022). Voordat leerlingen verhalen schrijven, vertellen ze elkaar verhalen in de thuistaal en de schooltaal met behulp van tekeningen en gebaren. Tijdens een themales over ‘body systems’ noteren leerlingen eerst hun kennis over het lichaam in de thuistaal. Zo wordt de woordenschat in de thuistaal verrijkt met nieuwe vaktaal en dient dit als kapstok voor nieuwe woorden in de schooltaal. En als leerlingen zich afvragen of de letterkaarten in de spreekkamer van een Indiase en Nederlandse oogarts dezelfde zijn, mogen zij dit verder onderzoeken en ronden zij af met het ontwerp van een ‘eye card’ in het Hindi.

Het delen van inspirerende voorbeelden is belangrijk. CRL vraagt om een nieuwe manier van denken.

Als intern begeleider kun je samen met het team het CRL inzetten of versterken en leerkrachten daarbij ondersteunen. Mogelijk zie jij op jouw school ook al mooie initiatieven ontstaan? Deel ze met trots! ■

Meer lezen?

- Goedhart, R. & Van Popta, M. (2023). *Inclusief onderwijs voor nieuwkomers*. In Sergeant, S., & De Vries, P. (Ed.), *Perspectieven op inclusief onderwijs* (pp. 195-205). Gompel & Svacina.
- Hajer, M. & Smit, J. (2022). *Meer dan woordenschat alleen*. In Duarte, J., Günther, M., De Backer, F., Frijns, C., & Gezelle Meerburg, B. (Ed.), *Talenbewust lesgeven* (pp. 179-224). Coutinho.
- ‘Emoties zijn niet universeel’, interview met Batja Mesquita, www.batjamesquita.com/assets/blog-assets/118-122-Interview-Mesquita.pdf
- ‘Welke culturele schatten neemt een leerling mee?’, interview met Sabrina Alhanachi, nivoz.nl/nl/een-cultureel-responsieve-leraar-hoe-word-ik-het-en-wat-vraagt-het

Samenvatting

Cultureel Responsief Lesgeven betekent gebruikmaken van de thuistalen en thuisculturen van leerlingen in thema's, lesinstructie en interacties op school. Een superdiverse school kan rekening houden met verschillen door ze als rijkdom te zien, voorkennis op te halen bij ouders en leerlingen en in het curriculum gebruik te maken van diverse perspectieven, zodat elke leerling denkt: "Dit gaat over mij!"

Ria Goedhart is sinds 2005 werkzaam als docent bij Hogeschool Utrecht in het educatieve domein. Sinds 2015 ligt haar focus op het op- en ondersteunen van leerkrachten in het onderwijs aan nieuwkomers. In haar onderzoek richt zij zich op educatief partnerschap in een meertalige context. Ook is zij verbonden aan het lectoraat Meertaligheid en Onderwijs en het lectoraat Normatieve Professionalisering.